

تحلیل کارکرد بازارچه های مرزی از منظر پدافند غیرعامل با تأکید بر نقش مرزنشینان

نمونه موردی: بازارچه مرزی ماهیرود سربیشه استان خراسان جنوبی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱/۲۰

اسماعیل علمدار^۱

عمران راستی^۲

چکیده

پدافند غیرعامل در حال حاضر یکی از مؤثرترین و پایدارترین روش های دفاع در مقابل تهدیدات داخلی و خارجی، همواره مدنظر اکثر کشورهای جهان قرار داشته است. در ایران نیز با توجه به موقعیت راهبردی نواحی مرزی شرق کشور، استان خراسان جنوبی با دارا بودن بیشترین مرز مشترک با کشور افغانستان از دیرباز به لحاظ قرار داشتن در مسیر جاده ابریشم در مبادله کالا و تجارت، از اهمیت خاص و ویژه ای برخوردار بوده است. در این بین نقش پدافند غیرعامل و آمایش سرزمینی و به طور خاص آمایش نواحی مرزی برجسته می شود. یکی از بهترین راهبردهای پدافندی در مناطق مرزی استان برای مقابله با تهدیدات، ایجاد و گسترش فعالیت بازارچه های مرزی است، زیرا بازارچه ها مصداق بارز حضور مردم در امور اقتصادی منطقه بوده که می تواند باعث ماندگاری مرزنشینان شده و از مهاجرت بیرویه آنان جلوگیری کند و این امر، منجر به توسعه و امنیت پایدار منطقه می شود. در این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی و تکیه بر منابع کتابخانه ای و میدانی (مصاحبه ها و مشاهدات نگارندگان) به بررسی نقش بازارچه مرزی ماهیرود شهرستان سربیشه در امنیت مناطق مرزی استان از منظر پدافند غیرعامل پرداخته شده است. نتایج بررسی ها در این تحقیق حاکی از آن است

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد، نویسنده مسؤول
smaeilalamdardar2007@gmail.com

۲. استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه بیرجند
orasti@birjand.ac.ir

که این بازارچه مرزی به‌عنوان یکی از اهرم‌های مهم در ایجاد اشتغال، تثبیت جمعیت مرزنشین، کاهش محرومیت و توسعه روابط تجاری با کشور همجوار از سال‌های گذشته بوده و پیوسته تأثیر قابل توجهی در فعالیت‌های اقتصادی و ایجاد امنیت منطقه سرپیشه و حتی استان داشته است.

واژگان کلیدی: پدافند غیرعامل، خراسان جنوبی، بازارچه مرزی ماهیرو

۱- مقدمه

از زمان‌های قدیم تاکنون دفاع یکی از خصلت‌های فطری انسان بوده است و در طول ادوار تاریخ بشری تهدیدات با انسان همراه بوده است. انسان از زمان خلقت و آغاز زندگی با پدیده تهدید روبه‌رو بوده است و همواره در تلاش بوده تا بر تهدید غلبه نموده و به امنیت دست یابد. از این‌رو، هر چه ماهیت و فناوری حامل تهدید رشد کرده و متحول شده، شکل و ماهیت تهدید و چارچوب و محتوای دفاع نیز تغییر کرده است (آقا بابایی و بهتاش، ۱۳۹۰: ۱۰۲).

پدافند غیرعامل به‌عنوان مجموعه‌ای از تدابیر، سیاست‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات غیرمسلحانه با استفاده از تمام ظرفیت‌های ملی و بسیج کردن تمام امکانات است (عباسی، ۱۳۸۸: ۱۲). به‌عبارتی دیگر، پدافند غیرعامل مجموعه‌ای از برنامه‌ریزی‌ها و اقداماتی است که باعث کاهش آسیب‌پذیری در مقابل تهدیدات دشمن می‌شود (رضایی، ۱۳۸۸: ۴۶).

مناطق مرزی از نقاط حساس و راهبردی یک کشور به‌شمار می‌آید. این مناطق به‌عنوان مناطق حاشیه‌ای و توسعه نیافته شناخته می‌شوند. این حاشیه‌ای بودن گرچه می‌تواند معلول شرایط جغرافیایی آن باشد؛ اما خود پدیده مرزی بودن بسیاری از امکانات و قابلیت‌های آن را مضمحل می‌سازد (زرقانی، ۱۳۸۶: ۲۳).

کشورهایی با مساحت وسیع و گسترده مانند ایران (که پس از روسیه بیشترین همسایه را در جهان با ۱۵ کشور به خود اختصاص داده است) دارای تفاوت‌ها و عدم تعادل‌های منطقه‌ای و فضایی مشهودی بین مناطق مرکزی و مرزی می‌باشند که این عدم تعادل‌ها،

تأثیرات عمده‌ای در دو جهت به جای گذاشته است؛ یکی حرکت توسعه را به کندی مواجه ساخته و در مرحله بعد نیز به گسترش ناامنی در مناطق مرزی منجر شده و کل نظام توسعه، امنیت و مدیریت این مناطق را تحت تأثیر قرار داده است (عندلیب، ۱۳۸۰: ۲).

انجام اقدامات پدافندی (غیرعامل) موضوعی بنیادی است که وسعت آن تمامی محیط‌های سخت‌افزاری مانند زیرساخت‌ها و مراکز حیاتی شهرها و نرم‌افزاری آن، نظیر ناهنجاری‌های عمده اجتماعی در محیط مرزنشین از قبیل قاچاق کالا، قاچاق سوخت، قاچاق مواد مخدر، شرارت، بزهکاری و هراس اجتماعی منبث از ناامنی به واسطه سوء استفاده ذی‌نفعان از موقعیت مرزنشینی و مواردی مانند آن را در بر می‌گیرد.

یکی از راهبردهای آمایشی در راستای اقدامات پدافندی (غیرعامل) ایجاد و گسترش فعالیت بازارچه‌های مرزی است. این بازارچه‌ها می‌تواند محرک خوبی برای افزایش مبادلات رسمی، گسترش همکاری‌ها، توسعه بازارهای بین منطقه‌ای، تثبیت قیمت‌ها، جهت‌دهی سودهای تجاری، افزایش اشتغال و رفاه برای جامعه مرزنشین باشد (کامران و پریزاد و حسینی امینی، ۱۳۹۰: ۹). از طریق این بازارچه‌ها مردم ساکن در نواحی مرزی کشورهای همسایه می‌توانند در کنار هم و با هم از فرصت‌ها و منابع مشترک استفاده نمایند و این امر، می‌تواند منجر به دوستی و تفاهم طرفین، امنیت، رونق اقتصادی و توسعه، ایجاد فرصت‌های شغلی و شکل‌گیری یک نوع مزیت نسبی در مناطق مرزی گردد.

استان خراسان جنوبی به‌عنوان یکی از استان‌های جدیدالتأسیس به‌دلیل دوری از مرکز و قرار گرفتن در مرزهای شرقی کشور بعنوان استان محروم شناخته شده است. این استان با دارا بودن ۳۳۷ کیلومتر مرز مشترک^۱ با کشور افغانستان از تهدیدات و فرصت‌های زیادی برخوردار است. از این‌رو، بررسی و شناخت وضعیت منطقه و برنامه‌ریزی

۱. استان خراسان جنوبی در بین سه استان خاوری ایران بیشترین همجواری (۳۳۷ کیلومتر) را با کشور افغانستان دارد و با دو ولایت فراه و هرات افغانستان همسایه می‌باشد. البته طول مرزی که توسط فرماندهی مرزبانی خراسان جنوبی حفاظت و مدیریت می‌شود بیش از طول مرز استان خراسان جنوبی با افغانستان است چرا که این فرماندهی بخش‌هایی از مرز استان سیستان و بلوچستان با افغانستان را نیز مدیریت و حفاظت می‌کند.

ناحیه‌ای، انتظام فضایی و پیوستن منطقه به پیکره کشور از اهمیت بسزایی برخوردار است. گستردگی طول مرزهای استان، خشکسالی ۱۴ ساله، مهاجرت مرزنشینان و عدم توسعه یافتگی این مناطق، عملیات مرزبانی و کنترل مرزها را بدون مساعدت مرزنشینان مشکل کرده که این خود یکی از عوامل گسترش قاچاق و شرارت و ... و دشواری مبارزه با آن می‌باشد. یکی از سیاست‌های پدافندی (غیرعامل) بسیار مناسب برای حل این معضلات منطقه، راه‌اندازی بازارچه‌های مشترک مرزی در این نواحی می‌باشد که می‌تواند در نوع خود تحولی بنیادی در تولید، اشتغال، تثبیت جمعیت مرزنشین، افزایش سطح درآمد و به تبع آن، افزایش سطح رفاه و نهایتاً یک توسعه پایدار که منجر به امنیت پایدار در استان خراسان جنوبی گردد.

بازارچه مرزی ماهیرود با مساحت ۱۵ هکتار در فاصله ۱۴۵ کیلومتری شهرستان سربیشه و ۵۵ کیلومتری بخش درح واقع گردیده است. این بازارچه در فاصله ۲۱۰ کیلومتری مرکز استان خراسان جنوبی قرار دارد. نزدیک‌ترین مرکز ولایت کشور افغانستان به این بازارچه ولایت فراه با فاصله ۱۲۰ کیلومتر می‌باشد. این بازارچه در بین سه بازارچه مرزی دیگر خراسان جنوبی از موقعیت ویژه‌ای که همانا مجاورت این بازارچه با پایانه مرزی ماهیرود می‌باشد، برخوردار است. از نکات مهم این بازارچه صادرات قابل توجه آن است که سالیانه درآمدهای ارزی زیادی را برای کشور به ارمغان می‌آورد و این امر، باعث ایجاد اشتغال و گسترش امنیت در منطقه شده است. پس از بررسی اجمالی مباحث نظری، در ادامه به تعریف برخی از مفاهیم مرتبط با این موضوع پرداخته می‌شود.

۲- تعریف مفاهیم

۲-۱- پدافند غیرعامل

از نظر واژه‌شناسی واژه "پدافند" از دو جزء "پد" و "آفند" تشکیل شده است. در فرهنگ و ادب فارسی "پاد" یا "پد" پیشوندی است که به معنای "ضد، متضاد، پی و دنبال" بوده و هرگاه قبل از واژه‌ای قرار گیرد معنای آن را معکوس می‌نماید. واژه آفند نیز به مفهوم "جنگ، جدال، پیکار و دشمنی" است (دهخدا، ذیل "پدافند").

دفاع یا پدافند در دو نوع دفاع عامل و دفاع غیرعامل طبقه بندی شده است (زیاری، ۱۳۷۸: ۶۷). به دفاعی که با سلاح صورت می‌گیرد، دفاع عامل گفته می‌شود (کمیته پدافند غیر عامل، ۱۳۹۱: ۱۰). پدافند یا دفاع غیرعامل در قانون برنامه چهارم توسعه این گونه تعریف شده است: «مجموعه اقدامات غیرمسلحانه‌ای که موجب کاهش آسیب‌پذیری نیروی انسانی، ساختمان‌ها و تأسیسات، تجهیزات و شریان‌های کشور در مقابل عملیات خصمانه و مخرب دشمن و یا کاهش مخاطرات ناشی از سوانح غیرطبیعی می‌گردد» (رضایی، ۱۳۸۸: ۴۶).

در اکثر منابع علمی و نظامی دنیا، اصول پدافند غیرعامل در شش یا هفت موضوع خلاصه می‌شود. این موضوعات عبارت است از: استتار^۱، اختفاء^۲، پوشش^۳، فریب^۴، تفرقه و پراکندگی^۵، مقاوم‌سازی و استحکامات^۶، اعلام خبر^۷ (صراف جوشقانی، ۱۳۸۹: ۲۳).

۲-۲- مرز

مرزهای سیاسی مهم‌ترین عامل تشخیص و جدایی یک واحد سیاسی از واحدهای دیگر است و خطوط مرزی خطوط اعتباری و قراردادی هستند که به منظور تحدید حدود واحد سیاسی بر روی زمین مشخص می‌شود (میرحیدر، ۱۳۸۱: ۱۶۱). مرز مفهومی از بیرون به درون است و خط مشخصی است که جدایی را نشان می‌دهد (Taylor, 2000: 14).

۲-۳- کارکردهای مرز

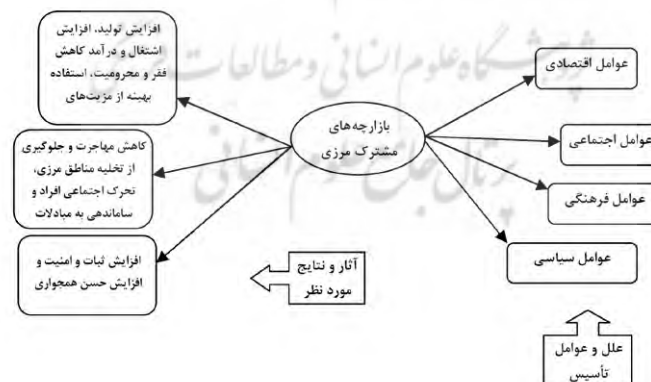
در مورد عملکرد و نقش مرزها، صاحب‌نظران، نظریات مختلفی را ارائه کرده‌اند. به‌طور کلی اگر به مرزها به‌عنوان یک مانع نگریسته شود، حداقل چهار کارکرد را می‌توان برای

-
1. camouflage
 2. concealment
 3. cover
 4. deception
 5. Separation & Dispersion
 6. Hardening
 7. Early Warning

آنها مشخص کرد: (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۰۲). ۱- نقش مرز به عنوان یک مانع دفاعی ۲- نقش مرز به عنوان یک مانع سیاسی ۳- نقش مرز به عنوان یک مانع اجتماعی ۴- نقش مرز به عنوان یک مانع اقتصادی.

۲-۴- بازارچه مرزی

بازارچه مرزی محوطه‌ای است محصور واقع در نقاط صفر مرزی و در جوار گمرکات، مجاز به انجام تشریفات ترخیص کالا، یا مکان‌هایی که طبق تفاهم‌نامه‌های منعقد شده بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای هم‌جوار تعیین می‌شود که اهالی دو طرف مرز می‌توانند تولیدات و محصولات محلی خود را با رعایت مقررات صادرات و واردات جهت دادوستد در این بازارچه‌ها عرضه نمایند (وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۷۸: ۱). از جمله اهداف بازارچه‌های مرزی، امکان برقراری ارتباط سالم و مستمر تجاری با کشورهای همسایه، ایجاد رونق اقتصادی، بالا بردن ضریب امنیتی مرزهای کشور، شکوفایی استعداد محلی و ایجاد مشاغل مولد می‌باشد. به فعلیت درآمدن این شاخص‌ها، ضمن جلوگیری از مهاجرت مرزنشینان و افزایش رفاه مرزها و توسعه مناسبات سیاسی و تجاری با کشورهای همسایه، جلوی رشد قاچاق را هم می‌گیرد (زرقانی، مهدی‌زاده و واعظی، ۱۳۹۱: ۵۸).

نمودار(۱) کارکردهای مورد نظر از تشکیل بازارچه‌ها (پیر بوداکی، ۱۳۷۹: ۳۳)

۳- پیشینه پژوهش

در زمینه این پژوهش تاکنون تحقیقات متعددی صورت گرفته است. اما به‌طور خاص پژوهشی با تمرکز بر تأثیرات بازارچه مرزی از منظر پدافند غیرعامل و جایگاه مرزنشینان در آن کمتر مورد بررسی قرار گرفته است.

در ادامه به اختصار به بعضی از آن‌ها اشاره می‌شود: پایان‌نامه‌ای با عنوان "تحلیل بازتاب‌های سیاسی و فضایی بازارچه‌های مرزی، نمونه موردی بازارچه مرزی باشماق مریوان" توسط صباح مهدی‌زاده (۱۳۸۹) صورت گرفته است. نتایج به‌دست آمده حاکی از این واقعیت بود که بازارچه مرزی باشماق توانسته است اثرات اقتصادی - سیاسی مثبتی مانند ایجاد و گسترش زیرساخت‌ها، افزایش همکاری‌های منطقه‌ای استان‌های کردنشین و افزایش اشتغال و کاهش قاچاق را در مناطق مرزنشین بر جای بگذارد. هم‌چنین پایان‌نامه‌ای دیگری با عنوان "نقش تحول کارکرد مرز بر فضای جغرافیایی، نمونه موردی: بخش باجگیران در مرز ایران و ترکمنستان" توسط علی محمدپور فیلیشور (۱۳۸۱) انجام گرفته است. این پایان‌نامه بیشتر بر روی کارکرد مرز تأکید داشته و بیان کرده است که تغییر کارکرد مرز از امنیتی به تجاری و بازگشایی مرز باجگیران در پی تأسیس بازارچه‌های مرزی مشترک، منطقه باجگیران شاهد تغییرات فضایی و جغرافیایی زیادی بوده، به‌طوری که نمای این شهر نسبت به قبل از بازگشایی، تحولات اساسی داشته است.

لی پائونه و همکارانش (Leebouapao & co workers, 2004: 44-59) به بررسی "اثرات اقتصادی-اجتماعی تجارت مرزی و تأثیر آن در افزایش استانداردهای سطح زندگی مردم" در سه ایالت کشور لائوس می‌پردازند. این تحقیق در چند قسمت تهیه شده که در قسمت اول به چارچوب‌های سیاسی تجارت و اقتصاد در نواحی مرزی، در قسمت دوم به کالای تولید شده در منطقه مورد مطالعه و چگونگی صادر شدن آن و سپس به تحلیل اثرات تجارت مرزی در افزایش تنوع و کیفیت کالا، ایجاد اشتغال به‌طور کلی و افزایش استانداردهای زندگی این ایالت‌های سه‌گانه مؤثر بوده است.

مورشید و همکارانش (Murshid.K.a.s; Tuot, S,2005: 104-126) در مقاله‌ای

تحت عنوان "اقتصاد مرزی کامبوج" به بررسی مبادلات مرزی کامبوج، لائوس، ویتنام و تایلند می‌پردازند. در این تحقیق، چهار جنبه در ارتباط با اقتصاد مرزی در کامبوج مورد توجه قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، احتمال خطر سرمایه‌گذاری علی‌رغم افزایش رقابت‌های بازاری و نیز هزینه‌های رسمی و غیررسمی ترخیص کالا مخصوصاً برای تجارت‌های کوچک افزایش یافته است.

۴- روش تحقیق

این پژوهش از حیث ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی محسوب می‌شود. اطلاعات مورد نیاز پژوهش به دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه، مصاحبه، بازدید میدانی) گردآوری شده است. سؤالات این پژوهش به شرح ذیل می‌باشد:

- ۱- بازارچه مرزی ماهیروود سربیشه چه تأثیری در توسعه فضایی شکلی منطقه مرزی سربیشه داشته است؟
 - ۲- ایجاد و فعالیت بازارچه مرزی ماهیروود چه تأثیری بر کاهش بیکاری و گسترش اشتغال مردم مرزنشین داشته است؟
 - ۳- ایجاد و فعالیت بازارچه مرزی ماهیروود به چه میزان بر تثبیت جمعیت مرزنشین و کاهش محرومیت منطقه مرزی نقش داشته است؟
- متناظر با سؤالات فوق، فرضیه‌های تحقیق نیز طرح شده است که برای پرهیز از تکرار در قسمت ارزیابی فرضیه‌ها، مورد اشاره قرار گرفته است.
- در مطالعه میدانی، اطلاعات از طریق مراجعه به منطقه و مشاهدات محلی، مصاحبه با مسؤولین، کارشناسان سیاسی - امنیتی، غرفه‌داران و کسبه و توزیع پرسشنامه بین دوگروه شامل گروه اول غرفه‌داران، کسبه، کارگران، شاغلین بخش‌های خصوصی و دولتی و مردم محلی و گروه دوم شامل مقامات و مسؤولین صورت گرفت. با توجه به محدودیت جامعه آماری گروه دوم (مقامات، مسؤولین و کارشناسان سیاسی)، نیازی به نمونه‌گیری نبود و لذا ۳۵ پرسش‌نامه بین آنها توزیع گردید. برای گروه اول با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران از بین جامعه آماری ۱۳۵ نفری ۱۰۰ نفر تعیین شد. سپس

از طریق نمونه‌گیری در دسترس در مرز، ۱۰۰ پرسش‌نامه توزیع گردید. در نهایت اطلاعات گردآوری شده با استفاده از نرم افزار spss در قالب روش‌های آماری توصیفی و استنباطی نظیر طبقه‌بندی، رسم جداول، نمودار، آزمون دوجمله‌ای^۱ و... مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

۵- محیط‌شناسی تحقیق

استان خراسان جنوبی با وسعت حدود ۱۵۱۱۹۳ کیلومتر مربع مساحت کشور را به خود اختصاص داده است (برزگران و ریاسی، ۱۳۹۱: ۲). این استان از شرق با کشور افغانستان، از شمال به استان خراسان رضوی، از غرب به استان‌های اصفهان، سمنان، یزد و کرمان و از جنوب با استان سیستان و بلوچستان همسایه است. براساس آخرین تقسیمات کشوری، خراسان جنوبی دارای ۱۱ شهرستان بیرجند، قائنات، درمیان، فردوس، سراپان، سربیشه، نهبندان، زیرکوه، بشرویه، طبس و خوسف با مرکزیت بیرجند، ۲۸ شهر، ۲۵ بخش و ۶۱ دهستان می باشد.

همان‌طور که در نقشه‌های شماره ۱ و ۲ نشان داده شده است. شهرستان سربیشه به مرکزیت شهر سربیشه با مساحتی معادل ۸۲۵۱ کیلومتر مربع در شرق ایران، حاشیه شمال شرقی دشت لوت و در جنوب شرقی شهرستان بیرجند و در محور بین‌المللی بیرجند - زاهدان واقع گردیده است. جمعیت شهرستان بالغ بر ۵۲ هزار نفر بوده که از این جمعیت ۱۲ هزار نفر جمعیت شهری و مابقی جمعیت روستایی و عشایری هستند (همان: ۱۸). این شهرستان دارای ۶۵۰ آبادی و سه بخش شامل بخش مرکزی به مرکزیت سربیشه، بخش دُرُح به مرکزیت درح و بخش مود به مرکزیت مود می‌باشد (پورتال فرمانداری سربیشه، ۱۳۸۶).

۶- یافته‌های تحقیق

۶-۱- نقش پدافند غیرعامل در مناطق مرزی

پدافند غیرعامل سرمایه‌گذاری روی توانمندی عاملیت انسانی و مقوله انسانی است. امروزه کشورهایی که متحمل خرابی و ویرانی‌های ناشی از جنگ شده‌اند، جهت حفظ سرمایه‌های ملی و منابع حیاتی خود در شهرهای مرکزی و مناطق مرزی و ... توجه منحصر به فردی به پدافند غیرعامل نموده و در راهبرد دفاعی خود جایگاه منحصر به فردی را برای آن اختصاص داده‌اند (عباس زاده و عزیزاده اقدام، ۱۳۹۱: ۲). این مناطق به‌عنوان مناطق حاشیه‌ای و توسعه نیافته شناخته می‌شوند. این حاشیه‌ای بودن گرچه می‌تواند معلول شرایط جغرافیایی مناطق مرزی باشد، اما خود پدیده مرزی بودن، بسیاری از امکانات و قابلیت‌های آن را مضمحل می‌سازد.

چالش‌ها و تهدیداتی که مناطق مرزی بالاخص مرزهای خراسان جنوبی با آن مواجه است و فرصت‌های بالقوه و تمهیداتی که در رابطه با پدافند غیرعامل در آمایش این مناطق مرزی می‌توان انجام داد، به شرح ذیل آورده شده است:

جدول (۱) چالش‌ها مناطق مرزی استان

ردیف	چالش‌ها
۱	خشکسالی‌های پی‌درپی
۲	دوری از مرکز و انزای جغرافیایی
۳	کمبود زیر ساخت‌های توسعه اقتصادی و بازرگانی
۴	قاچاق سوخت و کالا و مواد مخدر
۵	ضعف نظام خدمت‌رسانی
۶	وجود نابهنجاری‌های اجتماعی (شرارت، تردد غیر مجاز)
۷	مهاجرت مرزنشینان و ناپایداری سکونت

(منبع: یافته‌های تحقیق)

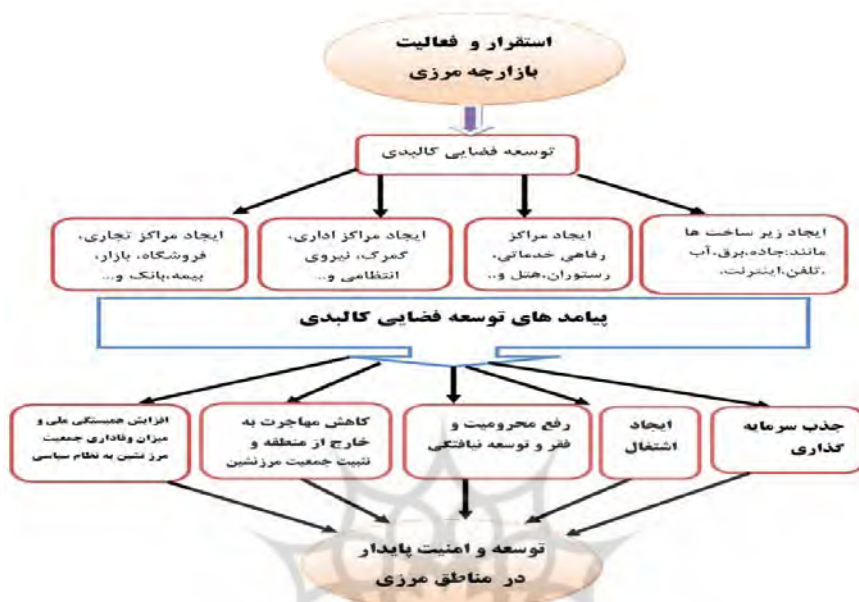
جدول ۲) فرصت‌های مناطق مرزی استان

ردیف	فرصت‌ها
۱	دارا بودن بیشترین مرز مشترک با افغانستان
۲	قرارگرفتن در مسیر بین‌المللی و جاده ابریشم
۳	جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی برای تجارت بین‌المللی
۴	وجود چهار بازارچه مرزی در چهار شهر مرزی استان
۵	روی آوردن به محصولات کشاورزی که نیاز به آب کمی دارند.

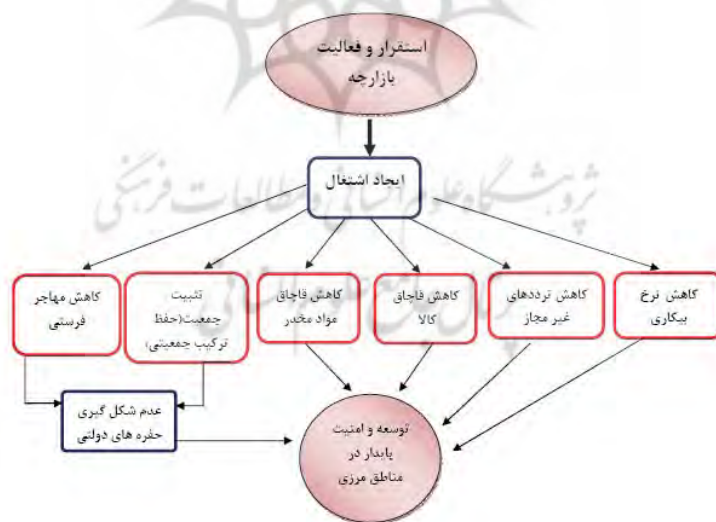
(منبع: یافته‌های تحقیق)

۶-۲- جایگاه بازارچه مرزی در روش پدافند غیرعامل در مناطق مرزی

پدافند غیرعامل در محیط‌های مرز نشین در برگیرنده اقداماتی است که در راستای توانمندسازی مرز نشینان از طریق آموزش و سایر تکنیک‌های لازم جهت اتصال سازمان آنان به مرکز در راستای توسعه پایدار ملی صورت می‌گیرد. از این منظر می‌توان این استنباط را داشت که در داخل پدافند غیرعامل که به نوعی آن را از پدافند عامل متمایز می‌سازد، لزوم توجه به عامل انسانی نهفته است (سرمد، ۱۳۹۰: ۶۷). یکی از مصداق‌های پدافند غیرعامل در مناطق مرزی تأسیس و فعالیت بازارچه‌های مرزی است که خود می‌تواند تحول شگرفی در این مناطق ایجاد کند. این بازارچه‌ها می‌تواند مشارکت اقتصادی مرز نشینان و نقش آنها را در تصمیم‌گیری در ابعاد فردی، خانوادگی و جامعه افزایش دهد. مهم‌ترین مزیت این نوع توانمندسازی، بهبود وضعیت اقتصادی خانواده، تولید اشتغال و رهایی از فقر می‌باشد. طبق مطالعات انجام گرفته، اکثر فسادها و بزهکاری‌ها ریشه در فقر اقتصادی دارد که مصداق سخن شریف «الفقر یكاد الكفر» می‌باشد و کفر نازل‌ترین درجه فساد و تباهی انسان‌هاست (جمشیدیان و نادری، ۱۳۹۰: ۴۵). بازارچه‌های مرزی در نوع خود تأثیر بسزایی در رفع چالش‌های مناطق مرزی دارند که در این دو مدل ذیل به کارکرد آنها توجه شده است.

نمودار (۱) بازتاب‌های فضایی کلیدی بازارچه مرزی (منبع: علمدار، ۱۳۹۲: ۷۸).

نقش بازارچه‌های مرزی در ایجاد اشتغال و بهبود سطح توسعه و امنیت (منبع: همان: ۷۸).

محتوای این دو طرح نشان می‌دهد که برای حل چالش‌های مناطق مرزی تأسیس بازارچه مرزی یکی از بهترین راهبردهاست که با برنامه‌ریزی و اجرای روش‌های پدافند غیرعامل هم‌چون مشارکت‌دهی مرزنشینان در سیاست‌های توسعه‌ای، افزایش حس تعلق مکانی، توانمندسازی از طریق اشتغال‌زایی و کارآفرینی و... می‌تواند ضمن تقلیل چالش‌هایی در حوزه‌های ناامنی در محیط‌های مرزنشین، با کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی چون قاچاق کالا و سوخت و مواد مخدر، بستر را برای استفاده حداکثری از فرصت‌ها و امکانات مناطق مذکور فراهم کرد.

۶-۳- نتایج حاصل از ایجاد بازارچه برای منطقه سریشه و استان خراسان جنوبی

۶-۳-۱- تأثیرات فضایی-کالبدی بازارچه مرزی ماهیرود سریشه

تأسیس و فعالیت بازارچه مرزی ماهیرود سریشه در سال ۸۸۳۱ در استان خراسان جنوبی آثار و پیامدهای مثبتی در سطح منطقه (شهر سریشه، بخش درح و روستاهای مناطق مرزی) داشته است و حتی احداث جاده آسفالتی بازارچه به ولایت فراه در افغانستان نشان می‌دهد تأثیرات این بازارچه فراتر از مرزها نیز می‌باشد. در این چارچوب، برای فعال ساختن بازارچه مرزی اقدامات مختلفی در منطقه و خود بازارچه انجام گرفته است. به عنوان نمونه می‌توان به احداث و بهبود جاده و شبکه حمل و نقل، تأسیسات زیربنایی و خدماتی در بخش شبکه آب، برق، مخابرات، احداث مهمانسرا، رستوران، فروشگاه، تأسیسات بارگیری و حمل کالا، انبارها و سردخانه‌ها، استقرار مراکز اداری و نهادهای دولتی از قبیل مرزبانی، استانداری، گمرک، سازمان استاندارد، بانک، بیمه، دامپزشکی و... اشاره کرد. بدیهی است این تحولات و تغییرات صورت گرفته در قالب بازتاب‌های فضایی-کالبدی تأسیس بازارچه محسوب می‌شود و فعالیت بازارچه آثار و نتایج اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی نیز به همراه داشته است. ایجاد اشتغال، کاهش نرخ بیکاری، فقر، محرومیت، توسعه نیافتگی، کاهش جرمی مانند تردهای غیرمجاز مرزی، قاچاق کالا و مواد مخدر، کاهش مهاجرت به خارج از منطقه و تثبیت جمعیت مرزنشین، افزایش دلبستگی مردم به حکومت و... بخشی از پیامدهای اجتماعی

و امنیتی تأسیس بازارچه می‌باشد. در ادامه مطلب به بیان مهمترین بازتاب‌های کالبدی تأسیس بازارچه و هم‌چنین بررسی شاخص توسعه فضایی- کالبدی از منظر مسؤولین و مردم می‌پردازیم. از بدو تصمیم به احداث بازارچه و به‌طور مستمر تاکنون به منظور فعال تر کردن بازارچه، اقدامات عمرانی مختلفی در حوزه‌های زیرساخت شبکه حمل و نقل و ارتباطات، شبکه برق، شبکه آب، مخابرات و... در منطقه مرزی انجام شده است که چهره فیزیکی و کالبدی منطقه را دچار تغییر اساسی نموده است. برخی از مهم‌ترین این اقدامات به شرح زیر است:

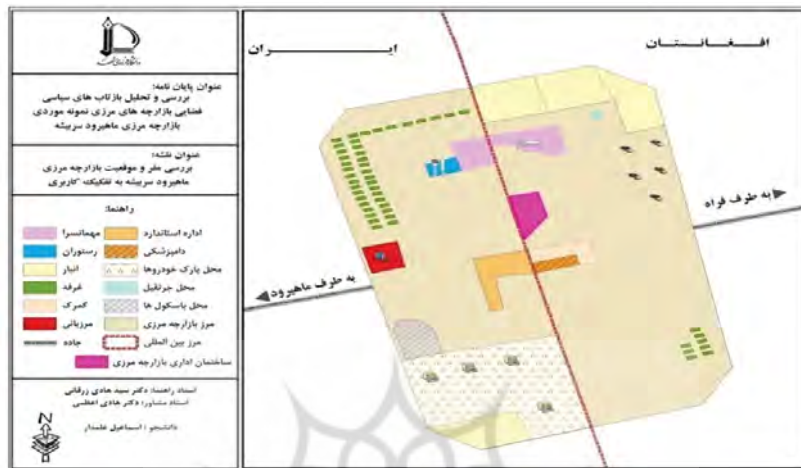
- ۱- احداث و تعریض جاده ترانزیتی بیرجند به بازارچه ماهیرود جهت تردد ماشین‌آلات سنگین که از سال ۱۳۸۸ شروع شده و هنوز به‌طور کامل پایان نیافته است.^۱
- ۲- احداث جاده آسفالت به ولایت فراه از مرز ماهیرود تا ۶۰ کیلومتر در داخل خاک افغانستان که توسط ایران صورت گرفته است و ۶۰ کیلومتر دیگر آن طبق تفاهم‌نامه بین‌المللی به عهده دولت افغانستان می‌باشد.^۲
- ۳- سه باب انبار ۵۰۰ تنی جهت کالاهای تخلیه و بارگیری کالاهای صادراتی
- ۴- وجود تأسیسات و ماشین‌آلات ضروری بازارچه از قبیل باسکول ۶۰ تنی، ساختمان درب ورودی و خروجی، جرثقیل و لیفتراک
- ۵- تأسیس شبکه‌های برق، آب، مخابرات و آب آشامیدنی لوله کشی شده
- ۶- رشد روزافزون تردد ماشین‌آلات سنگین به ورودی بازارچه که به‌طور میانگین ۱۵۰ کامیون و تریلی در روز در بازارچه تخلیه می‌شوند.^۳
- ۷- استقرار ۴۰ کانکس جهت فعالیت‌های تجاری غرفه‌داران
- ۸- استقرار تأسیسات ایمنی از قبیل آتش نشانی، دیوارکشی کامل بازارچه
- ۹- استقرار نهادهای دولتی از قبیل مرزبانی، استانداری، گمرک، سازمان استاندارد و دامپزشکی جهت نظارت هرچه بیشتر در امورات تجاری بازارچه
- ۱۰- عملیات اجرایی احداث مراکز رفاهی از قبیل مهمانسرا، کافه رستوران و نانواپی.

۱. مصاحبه با فرماندار سربیشه، آبان ۹۱

۲. مصاحبه با فرمانده مرزبانی استان خراسان جنوبی، مرداد ۹۲

۳. مصاحبه با رئیس بازارچه مرزی ماهیرود، شهریور ۹۲

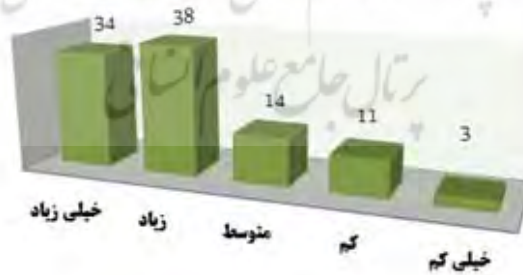
نقشه ۳) موقعیت بازارچه مرزی ماهیرود سربیشه به تفکیک کاربری

(منبع: علمدار، ۱۳۹۲: ۱۸۵).

۶-۳-۱-۱- توصیف شاخص توسعه فضایی - کالبدی از منظر مسؤلین

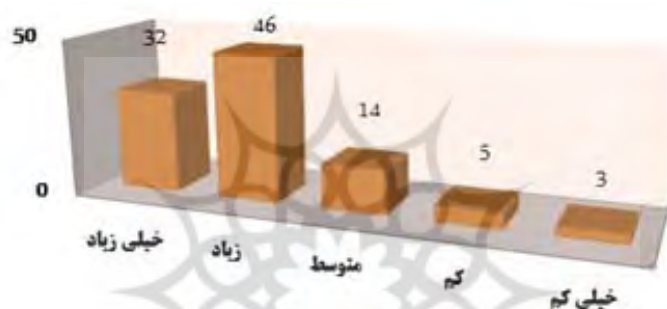
داده‌های میدانی در مورد تأثیر بازارچه در توسعه فضایی و کالبدی منطقه از نظر مسؤلین حاکی از آن است که ۳ درصد گزینه خیلی کم، ۱۱ درصد گزینه کم، ۱۴ درصد گزینه متوسط، ۳۸ درصد گزینه زیاد و ۳۴ درصد گزینه خیلی زیاد را انتخاب کرده‌اند. به عبارت دقیق‌تر، ۷۲ درصد پاسخ‌دهندگان معتقد بوده‌اند ایجاد بازارچه در توسعه فضایی - کالبدی منطقه مورد مطالعه تأثیر زیاد و خیلی زیاد داشته است.

نمودار ۳) نظر مسؤلین در مورد تأثیر بازارچه در توسعه فضایی - کالبدی

(منبع: یافته‌های تحقیق)

۶-۳-۱-۲- توصیف شاخص توسعه فضایی-کالبدی از منظر مردم محلی داده‌های پرسشنامه از نظر مردم شاغل در بازارچه در رابطه با شاخص فوق نشان دهنده‌ی آن است که ۳ درصد خیلی کم، ۵ درصد کم، ۱۴ درصد متوسط، ۴۶ درصد زیاد و ۳۲ درصد نیز خیلی زیاد را انتخاب کرده‌اند. به عبارت دیگر، قریب به ۸۰ درصد از مردم معتقدند که فعالیت بازارچه تا حد زیادی منجر به توسعه کالبدی منطقه مرزی شده است.

نمودار ۴) نظر مردم در مورد تاثیر بازارچه در توسعه فضایی - کالبدی

(منبع: یافته‌های تحقیق)

۶-۳-۲- اشتغال مرزنشینان

بازارچه ماهیرود از بدو تأسیس با هدف اشتغال‌زایی برای مردم مرزنشین فعالیت خود را آغاز کرده است که تاکنون توانسته به جزء اشتغال غیرمستقیم، ۲۰۰ شغل برای مردم مرزنشین بالاخص روستاها (از جمله روستای ماهیرود، گلوباغ و...) و بخش‌های مرزی ایجاد کند که با وجود خشکسالی‌های شدید و نبود کشاورزی و دامداری در منطقه مردم را جهت تأمین درآمد خود در این عرصه مشغول کند. در این بازارچه از سال ۹۰ تعداد ۱۳ نفر غرفه‌دار و در سال ۹۱ تعداد ۳۳ نفر غرفه‌دار و در سال ۹۲ تعداد ۴۰ نفر غرفه دار کار صادرات را انجام می‌دهند. این افزایش به دلیل سیاست‌های تشویقی است که از طرف سازمان بازارچه‌ها اعمال شده است. در این بازارچه مستقیماً حدود ۸۰۰ نفر (۲۰۰

۱. مصاحبه با رئیس بازارچه مرزی ماهیرود، شهریور ۹۲.

نفر ایرانی و ۶۰۰ نفر افغانی) روزانه به‌طور مستقیم مشغول به کار هستند. در ذیل به نتایج میدانی این پژوهش در رابطه با شاخص مذکور پرداخته شده است.

۶-۳-۲-۱- توصیف شاخص کاهش بیکاری مردم مرزنشین

داده‌های پرسشنامه از نظر مسؤولین سیاسی - امنیتی در رابطه با شاخص فوق نشان دهنده‌ی آن است که ۶ درصد مسؤولین معتقد به تأثیر خیلی کم، ۱۱ درصد معتقد به تأثیر کم، ۴۳ درصد متوسط، ۳۴ درصد زیاد و ۶ درصد نیز معتقد به تأثیر خیلی زیاد بازارچه بر کاهش بیکاری مردم منطقه بودند. به بیانی دقیق‌تر کمتر از ۵۰ درصد از مسؤولین به تأثیر زیاد و خیلی زیاد بازارچه بر کاهش بیکاری مردم منطقه معتقد بودند.

نمودار ۵) تأثیر بازارچه بر کاهش بیکاری مرزنشینان از نظر مسؤولین (منبع: یافته‌های تحقیق)

۶-۳-۲-۲- توصیف شاخص ایجاد و رونق اشتغال مستقیم و غیرمستقیم

هم‌چنان که نمودار ۶ نشان می‌دهد به نظر مردم محلی، با ایجاد بازارچه اشتغال مستقیم و غیرمستقیم به میزان ۱ درصد خیلی کم، ۱۳ درصد کم، ۳۶ درصد متوسط، ۴۲ درصد زیاد و ۸ درصد نیز خیلی زیاد رونق یافته است. به تعبیری دیگر می‌توان گفت قریب به ۵۰ درصد پاسخ‌دهندگان محلی به نقش زیاد و مثبت این بازارچه در ایجاد و رونق اشتغال مستقیم و غیرمستقیم مرزنشینان معتقد بودند. از طرفی دیگر، ۱۴ درصد از آن‌ها معتقد به تأثیر کم بازارچه در افزایش این نوع اشتغال‌زایی بودند.

نمودار ۶) تأثیر بازارچه مرزی بر اشتغال مستقیم و غیرمستقیم مردم محلی

(منبع: یافته‌های تحقیق)

۶-۳-۳- تثبیت جمعیت مرزنشینان و کاهش محرومیت

تأسیس بازارچه در سال ۱۳۸۸ و رونق آن در اوایل سال ۱۳۸۹ به همراه گسترش صادرات آن نسبت به سایر بازارچه‌های استان، باعث شد تا به این بازارچه به‌عنوان معبر ورود و خروج کالا از استان توجه بیشتری شود. از نتایج مهم این امر، می‌توان به تبدیل روستای درح (در ۴۰ کیلومتری بازارچه) به بخش و گسترش این شهر در ابعاد مختلف اشاره کرد. این امر گرایش مردم مرزنشین جهت ادامه سکونت در منطقه مرزی و به‌دنبال آن افزایش جمعیت را در این بخش به‌دنبال داشته است. میزان جمعیت بخش مرزی درح طی دو دوره زمانی ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ گویای این امر است.

جدول ۳) نتایج سرشماری نفوس و مسکن بخش درح

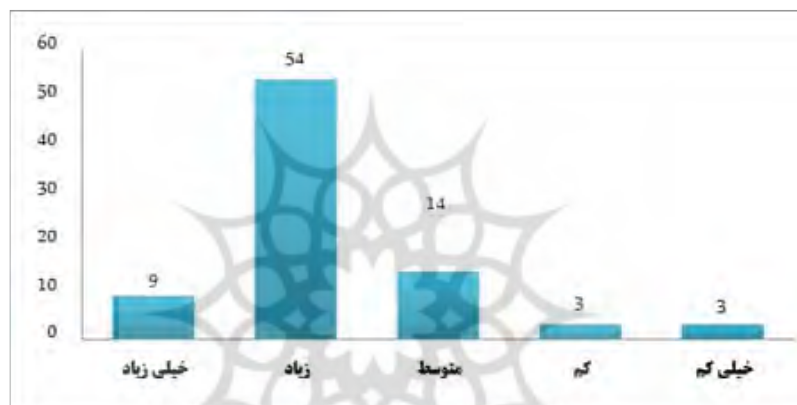
سال سرشماری	تعداد خانوار	جمعیت
۱۳۸۵	۲۴۴۳	۷۲۰۹
۱۳۹۰	۲۶۳۴	۱۰۰۰۷

(منبع: مرکز آمار ایران)

۶-۳-۳-۱- توصیف شاخص تأثیر بازارچه بر ایجاد انگیزه برای سکونت از

منظر مسؤلین

نظر مسؤلین در مورد تأثیر بازارچه برای افزایش انگیزه برای سکونت در مرز، حاکی از آن است که از نظر ۶۶ درصد مسؤلین بازارچه تأثیر زیاد و خیلی زیادی بر افزایش انگیزه سکونت مردم مرزنشین داشته است. در مقابل فقط ۶ درصد از آنها به تأثیر کم و خیلی کم فعالیت بازارچه بر افزایش انگیزه معتقدند.

نمودار (۷) تأثیر بازارچه در ایجاد انگیزه برای سکونت از نظر مسؤلین

(منبع: یافته‌های تحقیق)

۶-۳-۳-۲- توصیف شاخص تأثیر بازارچه بر ایجاد انگیزه برای سکونت از

منظر مردم

نظر مردم در مورد تأثیر بازارچه بر افزایش انگیزه سکونت در منطقه مرزی بدین ترتیب بوده است که حدود ۱۵ درصد مردم به گزینه متوسط رأی داده‌اند. ۷۳ درصد گزینه زیاد و ۱۰ درصد نیز گزینه خیلی زیاد را انتخاب کرده‌اند. به عبارت دقیق‌تر، اکثریت قاطع مردم محلی یعنی بیش از ۸۰ درصد مردم اعتقاد به تأثیر بسیار زیاد و زیاد بازارچه در افزایش انگیزه سکونت در منطقه را داشته‌اند.

نمودار ۸) نظر مردم در رابطه با تأثیر بازارچه در ایجاد انگیزه برای سکونت (منبع: یافته‌های تحقیق)

۶-۳-۳-۳- توصیف شاخص تأثیر بازارچه بر کاهش محرومیت بخش درج از

منظر مسؤلین

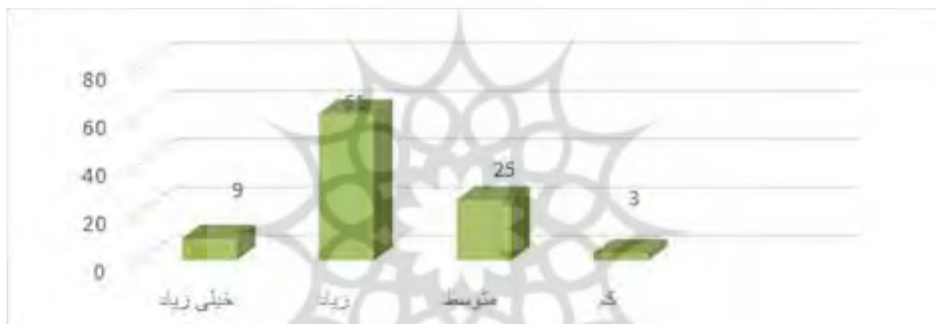
نتایج پرسش‌نامه نشان می‌دهد که حدود ۷۰ درصد مسؤلین اعتقاد داشته‌اند که تأسیس و فعالیت بازارچه منجر به کاهش محرومیت و بهبود شاخص‌های توسعه شده است و فقط ۵ درصد از مسؤلین سیاسی - امنیتی معتقد به تأثیر کم این بازارچه بر کاهش محرومیت بودند.

نمودار ۹) نظر مسؤلین در رابطه با تأثیر بازارچه در کاهش محرومیت بخش درج (منبع: یافته‌های تحقیق)

۶-۳-۴- توصیف شاخص تأثیر بازارچه بر کاهش محرومیت بخش درح از منظر مردم

نظر مردم در مورد تأثیر مثبت استقرار بازارچه بر کاهش محرومیت منطقه مرزی بدین ترتیب بوده است که حدود ۲۵ درصد مردم به گزینه متوسط رأی داده‌اند، ۶۱ درصد گزینه زیاد و ۹ درصد نیز گزینه خیلی زیاد را انتخاب کرده‌اند. به عبارت دقیق‌تر، اکثریت مردم محلی یعنی ۷۰ درصد مردم اعتقاد به تأثیر بسیار زیاد و زیاد بازارچه بر کاهش محرومیت منطقه داشته‌اند.

نمودار ۱۰) نظر مردم در رابطه با تأثیر بازارچه در کاهش محرومیت بخش درح (منبع: یافته‌های تحقیق)

۷- ارزیابی فرضیه‌ها

با توجه به اینکه در این پژوهش شاخص‌های اصلی از نظر مردم و مسؤولین مورد بررسی آزمون تک‌متغیره قرار گرفته و سطوح سنجش نیز ترتیبی می‌باشد، از آزمون دوجمله‌ای استفاده شده است. در ادامه به آزمون فرضیات پرداخته شده است.

۷-۱- فرضیه اول

فرضیه اول این پژوهش بدین شکل صورت‌بندی شده است: «به نظر می‌رسد بازارچه مرزی ماهیروود سربیشه در توسعه فضایی - کالبدی منطقه مرزی سربیشه نقش مؤثری داشته است». همان‌طور که در بخش یافته‌ها اشاره شد، احداث و فعالیت بازارچه تأثیرات

فضایی- کالبدی مشهودی همچون احداث جاده و بهبود شبکه حمل و نقل، ایجاد تأسیسات زیربنایی در بخش آب، برق، مخابرات، مراکز اداری و رفاهی و ... داشته است. در ذیل به بررسی آزمون این فرضیه در دو گروه مسؤولین و مردم پرداخته شده است.

۷-۱-۱- آزمون فرضیه اول در رابطه با مسؤولین

جدول ۴) آزمون فرضیه توسعه فضایی- کالبدی در گروه مسؤولین

معناداری	درصد آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	
۱۰۰۰	٪۰/۵۰	٪۰/۰۶	۲	$\leq ۲/۵$	توسعه فضایی- کالبدی
		٪۰/۹۴	۳۳	$> ۲/۵$	
		٪ ۱/۰۰	۳۵		

(منبع: یافته‌های تحقیق)

همان‌طور که جدول شماره ۴ نشان می‌دهد، از نظر ۹۴ درصد مسؤولین ایجاد بازارچه مرزی، توسعه فضایی و کالبدی را به‌دنبال داشته و از نظر ۶ درصد ندارد. اختلاف نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از ۰/۰۵ مبین تأیید فرضیه تحقیق است.

۷-۱-۲- آزمون فرضیه اول در رابطه با مردم

جدول ۵) آزمون فرضیه توسعه فضایی- کالبدی در گروه مردم

معناداری	درصد آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	
۱۰۰۰	٪۰/۵۰	٪۰/۰۷	۷	$\leq ۲/۵$	توسعه فضایی- کالبدی
		٪۰/۹۳	۹۳	$> ۲/۵$	
		٪ ۱/۰۰	۱۰۰		

(منبع: یافته‌های تحقیق)

همچنان که جدول شماره ۵ نشان می‌دهد، از نظر ۹۳ درصد مردم ایجاد بازارچه

مرزی، توسعه فضایی و کالبدی منطقه را به دنبال داشته و از نظر ۷ درصد ندارد. اختلاف نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از ۰/۰۵ مبین تأیید فرضیه تحقیق است.

۷-۲- فرضیه دوم

فرضیه دوم این تحقیق بر تأثیر مثبت ایجاد و فعالیت بازارچه مرزی ماهیرود بر ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری اشاره داشته است. همان گونه که در بخش یافته‌های توصیفی اشاره شد، ۵۰ درصد از پاسخ‌دهندگان محلی به نقش زیاد و مثبت این بازارچه در ایجاد و رونق اشتغال مستقیم و غیرمستقیم مرزنشینان معتقد بودند. در ذیل به بررسی آزمون این فرضیه در دو گروه مسؤولین و مردم می‌پردازیم.

۷-۲-۱- آزمون فرضیه دوم در رابطه با مسؤولین

جدول ۶) آزمون فرضیه ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری در گروه مسؤولین

معناداری	درصد آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	
۰/۰۰۰	۰/۰۵۰	۰/۱۷	۶	$\leq ۲/۵$	ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری
		۰/۸۶	۲۹	$> ۲/۵$	
		۱/۰۰	۳۵		

(منبع: یافته‌های تحقیق)

جدول فوق نشان می‌دهد، از نظر ۸۳ درصد کارشناسان ایجاد بازارچه مرزی، کاهش بیکاری مردم مرزنشین را به دنبال داشته و از نظر ۱۷ درصد ندارد. اختلاف نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از ۰/۰۵ معنادار است و بنابراین می‌توان گفت فرضیه آماری رد شده و فرضیه محقق تأیید شده است.

۷-۲-۲- آزمون فرضیه دوم در رابطه با مردم

جدول ۷) آزمون فرضیه ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری در گروه مردم

معناداری	درصد آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	
۱۰۰۰	۰/۵۰٪	۰/۱۴٪	۱۴	$\leq ۲/۵$	ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری
		۰/۸۶٪	۸۶	$> ۲/۵$	
		۱/۰۰٪	۱۰۰		

(منبع: یافته‌های تحقیق)

جدول فوق نشان می‌دهد، از نظر ۸۶ درصد مردم ایجاد بازارچه مرزی، رونق اشتغال مستقیم و غیرمستقیم را به دنبال داشته و از نظر ۱۴ درصد ندارد. اختلاف نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از ۰/۰۵ معنادار است و بنابراین می‌توان گفت فرضیه آماری رد شده و فرضیه محقق تأیید شده است.

۷-۳-۳- فرضیه سوم

فرضیه سوم این تحقیق بر تأثیر مثبت ایجاد و فعالیت بازارچه مرزی، ماهرود بر افزایش انگیزه سکونت و فعالیت در منطقه مرزی و کاهش مهاجرت و محرومیت اشاره داشته است. افزایش قابل توجه جمعیت منطقه نسبت به قبل از تأسیس بازارچه و هم چنین نظر ۸۰ درصد مردم مبنی بر تأثیر مثبت بازارچه بر افزایش انگیزه برای سکونت و فعالیت در منطقه، گواهی بر تأیید فرضیه مزبور است که در ذیل به بررسی آزمون این فرضیه در دو گروه مسؤلین و مردم می‌پردازیم.

۷-۳-۱- آزمون فرضیه سوم در رابطه با مسؤلین

جدول ۸) آزمون فرضیه تثبیت مرزنشینان و کاهش محرومیت در گروه مسؤلین

معناداری	درصد آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	
۱۰۰۰	۰/۵۰٪	۰/۶۰٪	۲	$\leq ۲/۵$	تثبیت مرزنشینان و کاهش محرومیت
		۰/۹۴٪	۳۳	$> ۲/۵$	
		۱/۰۰٪	۳۵		

(منبع: یافته‌های تحقیق)

جدول فوق نشان می‌دهد، از نظر ۹۴ درصد مسؤولین ایجاد بازارچه مرزی، تثبیت جمعیت مرزنشین و کاهش محرومیت را در منطقه را به‌دنبال داشته و از نظر ۶ درصد نداشته است. اختلاف نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از ۰/۰۵ مبین تأیید فرضیه تحقیق است.

۷-۳-۲- آزمون فرضیه سوم در رابطه با مردم

جدول ۹) آزمون فرضیه تثبیت مرزنشینان و کاهش محرومیت در گروه مردم

معناداری	درصد آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	
۱/۰۰۰	۰/۰۵۰	٪ ۱۰/۰	۱۰	$\leq ۲/۵$	تثبیت مرزنشینان و کاهش محرومیت
		٪ ۹۰/۰	۹۰	$> ۲/۵$	
		٪ ۱/۰۰	۱۰۰		

(منبع: یافته‌های تحقیق)

جدول فوق نشان می‌دهد، از نظر ۹۰ درصد مردم ایجاد بازارچه مرزی، تثبیت جمعیت مرزنشین و کاهش محرومیت را در منطقه را به‌دنبال داشته و از نظر ۱۰ درصد ندارد. اختلاف نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از ۰/۰۵ مبین تأیید فرضیه تحقیق است.

نتیجه

هدف اصلی این پژوهش بررسی نقش بازارچه مرزی، به‌عنوان یکی از راهبردهای پدافند غیرعامل در جهت حضور مستمر مرزنشینان و توسعه فعالیت‌های سالم آن‌ها در مناطق مرزی می‌باشد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که بازارچه مرزی ماهیرود مصداق حضور مستقیم مرزنشینان در امور اقتصادی است و تاکنون توانسته هم در تحقق اهداف اقتصادی کشور، هم چون توسعه تجارت غیرنفتی و هم در ایجاد فرصت‌های شغلی در شرایطی که مشکل بیکاری از جمله دغدغه‌های بزرگ دولت است، نقش مهمی ایفا کند.

تحلیل مطالعات کتابخانه‌ای، میدانی و مشاهدات نگارندگان در ارتباط با فرضیه اول حاکی از آن است که فعالیت این بازارچه منجر به تغییرات فضایی-کالبدی نسبتاً وسیعی در منطقه مرزی به‌خصوص شهر سریشه، بخش درح و روستای ماهیروود شده است. به‌گونه‌ای که نتایج مصاحبه با مسؤولین استانی حاکی از کاهش تردهای غیرمجاز و قاچاق کالا و مواد مخدر بعد از احداث بازارچه بوده است.

همان‌گونه که در یافته‌ها و آزمون‌های فرضیه دوم و سوم هم به آن اشاره شد، تا قبل از احداث این بازارچه، بخش درح یکی از محروم‌ترین و پر مهاجرترین نقاط استان بوده که با احداث بازارچه و اشتغال‌زایی از محرومیت این بخش کاسته شده و مانع از سیل مهاجرت مردم به شهرهای دیگر گشته است که نتایج سرشماری مرکز آمار ایران طی سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ گویای این واقعیت است. از طرفی، با فعالیت این بازارچه، منطقه مرزی سریشه از امنیت خوب و قابل قبولی برخوردار شده است. در هر صورت، این گسترش امنیت منطقه، مدیون دید دو سویه به مناطق مرزی (روابط متقابل توسعه و امنیت) است به این معنا که در این منطقه مرزی، نگاه صرف امنیتی صورت نگرفته بلکه به کارکردهای ارتباطی، تجاری و قابلیت‌های اقتصادی آن نیز توجه شده است. با توجه به اهمیت این پدیده‌ها، لازم است تا مسؤولان و سیاستمداران در جهت رونق هرچه بیشتر مناطق مرزی، با کمک بخش خصوصی گام بردارند.

منابع

- احمدپور، آرام؛ عبداللهی، رضا (۱۳۹۲). "نقش بازارچه‌های مرزی استان خراسان جنوبی در توسعه و امنیت آن استان". در: مجموعه مقالات اولین همایش خراسان جنوبی نظم و امنیت، ج ۲. دانشگاه بیرجند: ۸۰۹-۸۲۳.
- اداره کل مقررات بازرگانی و واردات، وزارت صادرات (۱۳۷۵). *مقررات صادرات و واردات*. تهران: وزارت بازرگانی.
- آقابابایی، محمدتقی؛ بهتاش، فرزاد (۱۳۹۰). *مفاهیم پدافند غیرعامل مدیریت شهری با تمرکز بر شهر تهران*. تهران: نشر دانش شهر.
- برزگران، حسینعلی؛ ریاسی، مهدی (۱۳۹۱). *جغرافیای استان خراسان جنوبی*. تهران: وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- پیربوداکی، یوسف (۱۳۷۹). "بررسی عملکرد بازارچه مرزی سرو". پایان‌نامه کارشناسی ارشد اقتصاد، دانشکده اقتصاد و علوم اداری، دانشگاه آزد اسلامی واحد علوم و تحقیقات (تهران).
- پورتال فرمانداری سریشه (۱۳۸۶). "موقعیت جغرافیایی شهرستان سریشه". [پیوسته] قابل دسترس در:
<http://www.sk-sarbishe.ir/html/1391/06/08>.
- جمشیدیان، عبدالرسول؛ نادری، ناهید (۱۳۹۰). "نوانمذسازی زنان پیش بایست تکامل‌گرایی". در: مجموعه مقالات همایش نقش زنان در توسعه علوم، فرهنگ و تمدن اسلامی. معاونت امور بانوان نهاد ریاست جمهوری. تهران: شورای فرهنگی اجتماعی زنان، مرکز اطلاعات و آمار: ۲۴۸-۲۶۳.
- دهخدا، علی‌اکبر. *لغت‌نامه دهخدا*، ج ۴. ذیل "پدافند".
- راستی، عمران؛ علمدار، اسماعیل؛ بهادرانی، بتول (۱۳۹۳). "طرح پژوهشی مطالعات آمایش استان خراسان جنوبی، بخش تحلیل سیاسی - نهادی". بیرجند: استانداری خراسان جنوبی [در حال اجرا].
- رضایی، سعید (۱۳۸۸). "تحلیل مکانیابی در آمایش دفاعی و پدافند غیرعامل". در:

- همایش سراسری سامانه. تهران: دانشگاه صنعتی مالک اشتر: ۵۱۰-۵۲۳.
- زرقانی، هادی (۱۳۸۶). "عوامل ژئوپولیتیکی مؤثر بر نقش و کارکرد مرزها با تأکید بر مرزهای ایران". فصلنامه ژئوپولیتیک، سال سوم، ش ۲ (بهار): ۸۸-۹۰.
- زرقانی، هادی؛ مهدی زاد، صباح؛ اعظمی، هادی (۱۳۹۱). "تحلیل بازتاب‌های سیاسی - فضایی بازارچه‌های مرزی، نمونه موردی: بازارچه مرزی باشماق مریوان". مدرس علوم انسانی، دوره شانزدهم، ش ۱ (زمستان): ۱-۲۳.
- زیاری، کرامت‌الله (۱۳۷۸). برنامه‌ریزی شهرهای جدید. تهران: سمت.
- سازمان بازارچه‌های مرزی استان خراسان جنوبی (۱۳۹۲). "عملکرد بازارچه‌های مرزی استان". بیرجند: استانداری خراسان جنوبی.
- سرمد، محمدرضا (۱۳۹۰). "جایگاه پدافند غیرعامل در زنجیره تأمین مناطق کویری". فصلنامه مطالعات انتظامی شرق، پیش شماره مهر: ۱۰۹-۱۳۲.
- شیخ‌زاده، رجبعلی؛ محمدی، مهدی (۱۳۹۱). "جنگ نرم و جایگاه پدافند غیرعامل در آمایش مرزی سیستان و بلوچستان". در: همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی. چابهار، دانشگاه زاهدان: ۵۸۰-۵۹۲.
- صراف جوشقانی، حسن؛ صراف جوشقانی، محمد (۱۳۸۹). "مدل‌سازی اقدامات احتیاطی در تدوین نقشه راه پدافند غیرعامل مجموعه‌های شهری". در: دومین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، شهرداری مشهد. دانشگاه فردوسی مشهد: ۲۴۵-۲۶۸.
- عباس‌زاده، محمد؛ علیزاده اقدم، محمدباقر (۱۳۹۱). "کاربرد پدافند غیرعامل در شهرهای مرزی". در: همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت‌ها چالش‌ها و رهیافت‌ها، فرماندهی مرزبانی سیستان و بلوچستان. زاهدان، دانشگاه زاهدان: ۴۰۸-۴۲۳.
- عباسی، لاله (۱۳۸۸). "مدیریت بحران و پدافند غیرعامل". اکتشاف و تولید، ش ۲۹. (زمستان): ۴۵-۵۲.
- علمدار، اسماعیل (۱۳۹۲). "بازتاب‌های سیاسی - فضایی بازارچه‌های مرزی، نمونه

- موردی: بازارچه مرزی ماهیرود سربیشه در استان خراسان جنوبی". پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- عندلیب، علیرضا (۱۳۸۰). *نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد پاسداران انقلاب اسلامی.
- کامران، حسن؛ پریزاد، طیبه؛ حسینی امینی، حسن (۱۳۹۰). "سازمان دهی فضایی نواحی مرزی همجوار با مرز ایران و پاکستان با رویکرد پدافند غیرعامل". *مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری*، سال دوم، ش ۵ (پاییز): ۱۱۱-۱۲۹.
- کمیته پدافند غیرعامل (۱۳۹۱). *پدافند غیر عامل یا مقاومت ملی پایدار*. تهران: نشر آیین تربیت.
- محمدپور فیلسور، علی (۱۳۸۱). *بازگشایی مرزها و تأثیر آن بر مناطق مرزی*، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۸۵). *شهرستان سربیشه*. بیرجند: سالنامه آماری استان خراسان جنوبی.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰). *سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان سربیشه*. بیرجند: سالنامه آماری استان خراسان جنوبی.
- مهدی زاد، صبا (۱۳۸۹). *تحلیل بازتاب های سیاسی فضایی بازارچه های مرزی (نمونه موردی بازارچه مرزی باشماق مریوان)*؛ پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی: دانشگاه فردوسی مشهد.
- معتمدنژاد، کاظم (۱۳۴۸). *جغرافیای سیاسی*. تهران: دانشگاه تهران، دانشکده حقوق.
- میرحیدر، دره (۱۳۸۱). *مبانی جغرافیای سیاسی*. تهران: سمت.
- وزارت امور اقتصادی و دارایی (۱۳۷۸). "مجموعه گزارش های اقتصادی کمیته فنی ستاد تنظیم اقتصادی کشور". تهران: وزارت اقتصاد و امور دارایی.
- Taylor, p.; Flit, c. (2000). *political Geography*. England: Prentice Hall 85.

- Leebouapao, L; Phonesaly, S; Phetsamone, S; Souphith, D; Vanthana ,N . (2004). Lao PDR Cross Border Economy,Case Study In Dansavanh, Savannakhet, and Houaysai/ Tonpheung, Lao PDR ,National Economic Research Institute. 44-59.
- Murshid.K.a.s; Tuot, S. (2005) . "The Cross Border Economy of Cambodia" *Cambodia Development Resource Institute, Development Analysis Network with the Support of the Rockefeller Foundation Phnom Penh.* 104-126.

- مصاحبه با آقای الهی، مدیر بازارچه مرزی ماهیرود، آبان ۹۱.
- مصاحبه با آقای حسین پور فرماندار سریشه، آبان ۹۱.
- مصاحبه با سرهنگ رفیعی، فرمانده کل مرزبانی استان خراسان جنوبی، آبان ۹۱.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی